

Wstęp

Po wielkiej zmianie ustrojowej – określanej mianem transformacji systemowej¹ – powstały dwa podręczniki akademickie i możemy przyjąć, że obowiązujący kanon podstawowej wiedzy pedagogicznej zawarty jest w następujących pracach zbiorowych:

1. *Pedagogika. Podręcznik akademicki*, Z. Kwieciński, B. Śliwerski (red.), Warszawa 2003, Wydawnictwo Naukowe PWN.
2. *Pedagogika*, Tom 1, *Podstawy nauk o wychowaniu*, B. Śliwerski (red.), Gdańsk 2006, GWP.

Oprócz tego zostało uruchomione wydawanie serii podręczników szczegółowych. Wydawnictwa Akademickie i Profesjonalne wydały serię *Pedagogika wobec współczesności*, a Oficyna Wydawnicza „Impuls” wydaje serię *Pedagogika w nauce i praktyce*.

Podręczniki te korespondują ze zmianami, które zostały wywołane dwoma procesami:

1. **Procesem prywatyzacji edukacji i decentralizacji zarządzania systemem oświaty.** Proces ten związany był z uznaniem pluralizmu jako zasady ładu demokratycznego, obowiązującej również w całej przestrzeni kulturowej i wszystkich

¹ **Transformacją systemową** nazywać będziemy „proces przechodzenia od ustroju tzw. realnego socjalizmu, opartego na autorytarnej władzy partii komunistycznej oraz centralnym zarządzaniu gospodarką, do ustroju demokratycznego, połączonego z kapitalistyczną gospodarką wolnorynkową, czyli tworzenia na nowo gospodarki kapitalistycznej w warunkach odziedziczonych po gospodarce scentralizowanej.

Proces ten w Polsce i w innych krajach europejskich, które wchodziły w skład bloku sowieckiego, rozpoczął się w 1989 roku wraz z upadkiem komunistycznego reżimu. Po rozwiązaniu ZSRR na drogę transformacji systemowej weszły również kraje europejskie i azjatyckie wchodzące wcześniej w jego skład. W Polsce i na Węgrzech w wyniku reform realizowanych w latach 1980–1989 system scentralizowany został już wcześniej zmieniony przez wprowadzenie elementów gospodarki rynkowej, jednak rozpoczęcie pełnej transformacji ustrojowej stało się możliwe dzięki odsunięciu od władzy partii komunistycznej – najwcześniej nastąpiło to w Polsce, dzięki politycznej ofensywie ruchu „Solidarność”. Por. *Wielka encyklopedia PWN*, Warszawa 2001–2005, J. Wojnowski (red.), t. 27, s. 552.

dziedzinach kultury z osobna, zatem także w społecznej praktyce edukacyjnej i pedagogice jako dyscyplinie naukowej oraz obszarze wiedzy o edukacji.

2. **Procesem ponownego włączenia Polski w kulturę zachodnią i instytucje przez tę kulturę wytworzone.** Proces ten wymagał od Polaków rozwiązywania problemów nie tylko wynikających z opóźnienia spowodowanego okresem zaborów oraz okresem funkcjonowania państwa polskiego w sferze wpływów Związku Socjalistycznych Republik Radzieckich (ZSRR), czyli w tzw. „obozie państw socjalistycznych”, ale także przewyższania różnic wynikających z innego dziedzictwa kulturowego i mentalnościowego ludzi i grup społecznych jako obywateli państwa polskiego.

Ujmowanie tych dwóch procesów jako procesów historycznych uzasadnione jest tym, że **w praktyce edukacyjnej oraz pedagogice skutki zmian nie ujawniają się natychmiast, są one odroczone w czasie, czasami ich ujawnienie się wymaga nawet zmiany pokoleniowej.** Przeciętnemu człowiekowi w związku z tym trudno powiązać skutki z przyczynami, jeżeli oddziela je wiele lat, a czasem nawet dziesięcioleci. Rolą podręczników akademickich jest w związku z powyższym pomoc studentom w przewyższaniu negatywnych skutków **myślenia o charakterze klipowym**². W myśleniu o czasie minionym i poznawaniu czasu minionego myślenie klipowe jest szkodliwe, ponieważ utrwała stereotypy, schematy, skrypty i inne formy służące mitologizacji oraz upowszechnianiu i utrwalaniu różnego typu deformacji poznawczych.

Skutkiem wymienionych wcześniej dwóch procesów – złożonych i trudnych do jednoznacznej oceny – stały się zmiany w obszarze nauki oraz zmiany w zarządzaniu i administrowaniu nauką i oświatą, w tym także w zarządzaniu i administrowaniu szkolnictwem wyższym. Ponowne włączenie Polski w kulturę Zachodu spowodowało między innymi, że włączeni zostaliśmy w proces określany mianem *procesu bolońskiego*. Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego, wprowadzając radykalną zmianę w zarządzaniu nauką i szkolnictwem wyższym, powoływało się głównie na dokument podpisany w czerwcu 1999 roku przez 29 sygnatariuszy krajów Europy, nazwany *Deklaracją bolońską w sprawie Europejskiego Obszaru Szkolnictwa Wyższego*. Dokument ten obligował państwa Unii Europejskiej (UE) do podjęcia działań w następujących zakresach:

² **Myślenie klipowe:** metafora odwołująca się do zasad konstruowania wideoklipów, które składają się z szeregu luźno ze sobą powiązanych obrazów. Metafora ta akcentuje takie spostrzeganie świata, myślenie i rozumienie, które jest sfragmentaryzowane i nie pozwala człowiekowi na „wyjście poza dostarczone informacje”, mówiąc słowami Jerome’a Brunera. Niemożność holistycznego ujmowania zdarzeń powoduje, że zawsze znajdziemy taki fakt, zjawisko, zdarzenie, które potwierdzi z góry założoną tezę i subiektywny punkt widzenia.

- 1) dopracowania się systemu czytelnych i porównywalnych ze sobą tytułów i stopni;
- 2) wdrożenia systemu kształcenia dwustopniowego (opartego na dwóch cyklach kształcenia);
- 3) wprowadzenia systemu punktowego (ECTS);
- 4) wspierania mobilności studentów, nauczycieli i ludzi nauki;
- 5) wspierania i promowania współpracy w dziedzinie zapewnienia jakości kształcenia na wszystkich szczeblach (stopniach);
- 6) tworzenia programów współpracy między uczelniami oraz programów współpracy naukowej przez realizację dużych, międzynarodowych projektów badawczych.

Wdrożenie systemu kształcenia dwustopniowego (opartego na dwóch cyklach kształcenia) nastąpiło na mocy ustawy z 2005 roku, znowelizowanej w roku 2011. Tylko dla 11 kierunków kształcenia zachowano jednolite 5-letnie kształcenie na poziomie wyższym. W zakresie pedagogiki wyodrębnione zostały trzy poziomy (stopnie) kształcenia:

- I stopień – studia licencjackie o profilu zawodowym,
- II stopień – studia magisterskie,
- III stopień – studia doktoranckie.

Ta administracyjnie dokonana zmiana uzasadnia napisanie nowego podręcznika, adresowanego głównie do studentów I stopnia kształcenia, dla których podręczniki wymienione wcześniej są mało przydatne, ponieważ zawierają względnie szeroki i rozbudowany kanon wiedzy związanej ze studiowaniem pedagogiki na wszystkich trzech stopniach kształcenia. Praktyka z kolei dowodzi, że studenci stopnia licencjackiego zainteresowani są bardziej uzyskiwaniem umiejętności i kompetencji zawodowych, oferowanych im w ramach ogromnej liczby (prawie 300) specjalności niż wchodzeniem w trudną strukturę i osobliwość pedagogiki jako dyscypliny naukowej, której bezpośredniej przydatności w kształceniu nie są w stanie zrozumieć ani tym bardziej zaakceptować. Ten stan utrwalany jest przez to, że najważniejszym kryterium powoływania coraz to nowych specjalności wydaje się rynkowa atrakcyjność oferty edukacyjnej. Ujawniona sprzeczność pogłębia niechęć studentów do poważnego studiowania napisanych już i obecnych na rynku podręczników akademickich. Problem zaś pojawia się w związku z tym, że większość specjalnościowych ofert edukacyjnych zawiera także deklarację, iż studenci zostaną przygotowani do podjęcia studiów II stopnia w zakresie pedagogiki i będą mogli uzyskać tytuł zawodowy magistra pedagogiki bądź też tytuł zawodowy magistra pedagogiki specjalnej. Ta oferta jest przez absolwentów studiów licencjackich dostrzegana, akceptowana i wykorzystywana.

Aktualnie realizowany model kształcenia pedagogicznego w szkołach wyższych uzasadnia zatem potrzebę napisania podręcznika pedagogiki

wyznaczającego ramy, w których możliwe będzie włączenie wiedzy specjalnościowej w zakres i treść pedagogiki jako dyscypliny naukowej, której studiowanie na II stopniu może zostać zakończone uzyskaniem tytułu magistra pedagogiki lub magistra pedagogiki specjalnej.

Ponieważ współczesne podręczniki pedagogiki również akceptują przekonanie, że jedyną racją dla powstania i rozwoju pedagogiki jest praktyka edukacyjna³, więc pierwsza część tego podręcznika poświęcona została opisowi, wyjaśnieniu i interpretacji procesu zmian w praktyce edukacyjnej i pedagogice. Zasadniczą rolę w tym procesie zmian odegrały powstanie i rozwój pedagogiki począwszy od przełomu XVIII i XX wieku, czyli pojawienie się nowego rodzaju wiedzy o edukacji (obok wiedzy potocznej i wiedzy filozoficznej), spełniającej kryteria przypisywane konstruowaniu wiedzy naukowej w świecie nowoczesnym.

Struktura podręcznika jest klasyczna. **Wstęp** zawiera zwięzłą informację o przyczynach wprowadzenia tej oferty podręcznikowej, zawartości merytorycznej podręcznika oraz szczególnych walorach tej propozycji dydaktycznej.

Część I została zatytułowana *Geneza i rozwój pedagogiki*. Pierwszy rozdział zawiera rozważania dotyczące zmiany relacji między praktyką edukacyjną a wiedzą o edukacji na skutek powstania pedagogiki, z którą wiązano nadzieję, że wytworzona w jej ramach wiedza naukowa o edukacji będzie bardziej niezawodna w działaniach edukacyjnych niż wiedza potoczna praktyków. Przyjmuję w opisie, wyjaśnianiu i interpretacji tych relacji, że decydujące znaczenie dla dokonanej zmiany miały możliwe do wyartykułowania potrzeby i oczekiwania społeczne, uwarunkowane kształtowaniem się kultury świata nowoczesnego w Europie i Stanach Zjednoczonych. **Rozdział 1** został więc zatytułowany *Geneza i rozwój pedagogiki w cywilizacji zachodniej*. **Rozdział 2**, *Rozwój pedagogiki w Polsce*, zawiera rekonstrukcję uwarunkowań, które sprawiły, że dopiero w XX wieku w Polsce zaistniała potrzeba i możliwość wprowadzenia w struktury akademickie nowej dyscypliny naukowej, którą nazwano „pedagogiką”⁴,

³ Z uwagi na to, że mamy do czynienia z wieloznacznością obydwu pojęć zastosowanych we frazemie „praktyka edukacyjna”, więc aby uniknąć nieporozumień, przyjmijmy wstępnie, że: 1) **edukacją** będziemy nazywać ogół oddziaływań służących formowaniu się zdolności życiowych człowieka; 2) **praktyką edukacyjną** w związku z tym będziemy nazywać świadomą i celową aktywność ludzi i instytucji deklarujących, że chcą skutecznie formować zdolności życiowe ludzi zgodnie z określoną i zwerbalizowaną koncepcją, którą można także profesjonalnie zrekonstruować jako: a) ideologię edukacyjną, b) doktrynę edukacyjną (kształcenia, wychowania, nauczania, uczenia się), c) ukryty program wychowania.

⁴ Przyjmijmy wstępnie, że pojęciem **pedagogiki** możemy posługiwać się, aby nazwać: 1) dyscyplinę naukową, której wiedza jest budowana według określonych reguł i zasad (metodologii); 2) dziedzinę wiedzy (różnych rodzajów wiedzy, za pomocą których ludzie opisują, wyjaśniają i interpretują rzeczywistość edukacyjną jako jej uczestnicy i obserwatorzy), której przedmiotem jest praktyka edukacyjna.

aby odróżnić wiedzę wytwarzaną według reguł i zasad tworzenia wiedzy naukowej od „pedagogii”⁵, których istnienie zawsze identyfikowano w działaniach i czynnościach edukacyjnych ludzi.

W **Części II**, *Kluczowe problemy współczesnej pedagogiki w Polsce*, koncentruję się tylko na wybranych problemach, w których najlepiej ujawnił się fakt zmiany w pedagogice jako dyscyplinie naukowej. **Rozdział 3**, *Proces przechodzenia od pedagogiki tradycyjnej do pedagogiki współczesnej*, mówi o zmianach w dyscyplinie naukowej nazwanej pedagogiką, zakresie i treści wiedzy o edukacji oraz praktyce edukacyjnej w kontekście wielkiej zmiany kulturowej nazwanej przechodzeniem od świata kreowanego ideologią nowoczesną do świata, w którym kontestowane są pewne elementy tej ideologii i skutki jej dominacji. **Rozdział 4**, *Przedmiot badań i system pojęciowy współczesnej pedagogiki w Polsce*, zawiera opis, wyjaśnienie i interpretację związku między poszerzeniem przedmiotu badań pedagogiki a nowym systemem kategoryjnym polskiej pedagogiki współczesnej. **Rozdział 5**, *Związek teorii pedagogicznej z praktyką edukacyjną*, jest z kolei opisem, wyjaśnieniem i interpretacją zmiany relacji między teorią pedagogiczną (wiedzą o edukacji) a praktyką edukacyjną, która koresponduje ze zmianami wcześniej opisanymi.

Zakończenie *Gra o edukację* zawiera uogólniony opis, wyjaśnienie i interpretację zmian, jakie miały miejsce w ostatnim stuleciu w Polsce w kształceniu pedagogicznym na poziomie wyższym. Ten zakres wiedzy obejmuje czas od powstania II Rzeczypospolitej do transformacji ustrojowej związanej umownie z rokiem 1989. Kończenie opisu na transformacji ustrojowej jest zabiegiem celowym. Wiedza o tym, co się dzieje tu i teraz (o tym, co jest biograficznym doświadczeniem każdego studenta i czytelnika niniejszego podręcznika), ma bowiem formę wiedzy potocznej i jest w związku z tym obciążona różnymi deformacjami poznawczymi, których źródłem są stereotypy, schematy poznawcze, skrypty czy zwyczajny brak wiedzy. Wiedza potoczna o czasie teraźniejszym ma jednak jeden istotny walor. Daje ona człowiekowi poczucie „bycia

⁵ Współcześnie pojęcie **pedagogii** jest stosowane w trzech znaczeniach: 1) w znaczeniu tradycyjnym nazywa się tym pojęciem wszelką praktykę edukacyjną, czyli sztukę skutecznego wywierania wpływu na dzieci i młodzież dla zrealizowania określonych celów edukacyjnych; 2) we współczesnych zasobach leksykalnych definiowana jest jako paradygmat edukacyjny, który może występować w postaci: a) doktryny pedagogicznej, b) ideologii edukacyjnej, c) ukrytego programu wychowania; 3) w obszarze anglojęzycznym pojęciem tym określa się (posługując się Bernsteinowską definicją przetłumaczoną na język polski przez Z. Kwiecińskiego) też względnie spójny i trwały zbiór praktyk edukacyjnych, poprzez które jednostka przyswaja sobie nowe (lub rozwija dotychczas istniejące) formy postępowania, wiedzy, umiejętności i kryteria ich oceny, przejmując je od kogoś (lub czegoś), kogo uznaje za stosownego ich dostarczyciela (przekaziciela) i ewaluatora. W tym kontekście znajduje uzasadnienie stwierdzenie, że przedmiotem pedagogiki są pedagogie, czyli różnie rozumiane praktyki edukacyjne.

mądrym”, ponieważ dzięki niej ludzie mają poczucie rozumienia świata i nie jest przeszkodą, że poczucie to jest budowane na wiedzy fragmentarycznej, niespójnej, zafałszowanej, niepełnej, jednostronnej, subiektywnej i obciążonej innymi ułomnościami. Próby „burzenia” tych osobistych opinii, przekonań i poglądów na pewno wywołują zjawisko „oporu”, które może być złagodzone jedynie przez pewne zabiegi dydaktyczno-metodyczne. Świadomość tego skłoniła mnie, aby omawianą część podręcznika zakończyć podaniem stosownej listy lektur podstawowych dla omawiania problemów praktyki edukacyjnej w czasie teraźniejszym. Chciałabym w ten sposób przyczynić się do stworzenia warunków sprzyjających dyskursowi, który może skutecznie uruchomić procesy przezwyciężania deformacji poznawczych obecnych w umysłach studentów, a dotyczących związków między pedagogiką, praktyką edukacyjną a kształceniem w zakresie pedagogiki.

Zawartość merytoryczna podręcznika jest więc uogólnioną narracją o tym: Jak zmieniały się w ostatnich dziesięcioleciach potrzeby edukacyjne ludzi i grup społecznych? Jak zmieniało się w związku z tym pojmowanie „wiedzy o edukacji” oraz „praktyki edukacyjnej”? Jakie idee, wizje świata i jego przyszłości oraz szczególne uwarunkowania sprawiły, że proces instytucjonalizacji pedagogiki w strukturach akademickich rozpoczął się w obszarze niemieckojęzycznym? Dlaczego w Polsce ten sam proces rozpoczął się ze stuletnim opóźnieniem? Na czym polega zatem „osobliwość” rozwoju polskiej pedagogiki? Jakie wyzwania stoją przed pedagogiką współczesną? Jakie problemy są kluczowe dla polskiej pedagogiki współczesnej?

Motto prezentowanego podręcznika akcentuje wyjątkowość pedagogiki jako dyscypliny naukowej i kierunku studiów. Warto zatem dookreślić ową wyjątkowość. W moim przekonaniu źródeł tego stanu należy dopatrywać się w tym, że rozwija się ona na pograniczu różnych rodzajów wiedzy o edukacji (potocznej, filozoficznej, naukowej), ale także na pograniczu nauk humanistycznych i nauk społecznych, wykorzystując również dorobek nauk przyrodniczych. Przyjmuję przy tym założenie, że wartość pedagogiki i szanse na jej rozwój zależą nie tylko od tego, w jakim stopniu wiedza przez nią wytwarzana będzie spełniała kryteria naukowości i racjonalności naukowej, ale jeszcze bardziej od tego, w jakim stopniu depozytariusze kapitału pedagogiki jako dyscypliny naukowej potrafią integrować podstawowe filozoficzne pytania o człowieka i świat z wiedzą naukową, aby coś ważnego powiedzieć o aktualnej praktyce edukacyjnej (określonego miejsca i czasu historycznego) oraz ujawnić możliwe (być może konieczne) scenariusze zmian w obszarze społecznej praktyki edukacyjnej.

Chcę jednak mocno zaakcentować przekonanie, że **społeczna wartość wytworów pedagogiki ujawnia się nie w tym, że dzięki tej wiedzy praktyka**

edukacyjna zmienia się sama. W ładzie demokratycznym, którego podstawową zasadą jest pluralizm, praktyka edukacyjna zmienia się wtedy, kiedy depozytariusze kapitału związanego z autorytetem nauki tak potrafią kształcić nauczycieli i pedagogów, aby byli oni kreatorami zmian pożądaných i korzystnych oraz potrafili do tych zmian przekonać inne podmioty procesów edukacyjnych. Skuteczność działań profesjonalistów, uzasadniających swoje kompetencje do działania w obszarze praktyki edukacyjnej polega więc nie tylko na tym, że znają określone teorie i metodologię weryfikacji twierdzeń i teorii naukowych, ale i na tym, że potrafią wiedzę naukową przekładać na język potoczny, a potoczne wypowiedzi ludzi o edukacji ujmować w terminach naukowych, które uzasadniają odwoływanie się do określonych twierdzeń i teorii. **Umiejętność występowania w roli tłumacza** wydaje się stanowić warunek tego, że osoby uzasadniające swój profesjonalizm zawodowy w oparciu o pedagogikę jako dyscyplinę naukową będą uczestniczyć skutecznie w publicznej debacie o edukacji, respektującej zasady racjonalne, niezbędne w poszukiwaniu kompromisu przez aktualnie działające podmioty edukacji.

Redukcji wieloznaczności w nauce służy definiowanie pojęć, a w podręcznikach akademickich tworzenie siatki pojęciowej (mapy pojęciowej), która charakteryzuje się tym, że przyjęte zakresy i treść definicji poszczególnych pojęć korespondują ze sobą (pasują do siebie), ułatwiając rozumienie tekstów jako pewnych spójnych całości. W podręczniku wiele kategorii pojęciowych zostało zdefiniowanych⁶, a ich wykaz z podaniem stron został załączony.

Pedagogika – podobnie jak inne dyscypliny naukowe – ma swoje teorie, ale w wymiarze chyba większym niż inne dyscypliny wykorzystuje teorie, które wytworzyli przedstawiciele innych dyscyplin naukowych, szczególnie takich jak psychologia, socjologia, politologia, kulturoznawstwo, naukoznawstwo, językoznawstwo i inne. Pedagogika zatem bardziej niż inne nauki wykorzystuje zasadę, że teorie naukowe nie mają swojej ojczyzny, tzn. teorie nie dają się zamykać w obrębie jednej dyscypliny naukowej. Jednak ich dobór i wybór do opisywania jakiegoś problemu lub formułowania problemów badawczych i hipotez, jak również interpretacji uzyskanych wyników badań nosi znamiona arbitralności i z tego powodu wymaga uzasadnienia oraz obrony. Umiejętności i kompetencje pedagogiczne absolwenta studiów pedagogicznych ujawniają się w tym, że potrafi on czytać ze zrozumieniem teksty przedstawiające wyniki badań naukowych realizowanych przez przedstawicieli wielu dyscyplin naukowych, jest wnikliwym i bystrym obserwatorem życia codziennego oraz chętnie korzysta z twierdzeń

⁶ Wiele definicji pochodzi ze *Słownika kategorii pojęciowych*, zamieszczonego w podręczniku: T. Hejnicka-Bezwińska, *Pedagogika ogólna*, Warszawa 2008, s. 457–518.

i teorii naukowych, aby ogarnąć pogłębioną refleksją realizowane przez siebie czynności edukacyjne i własne uczestnictwo w procesach edukacyjnych.

Na koniec tylko dodam, że w przygotowaniu podręcznika starałam się respektować zasady sformułowane przez klasyków polskiej pedagogiki, szczególnie tych, którzy związani byli z realizacją projektu budowania nowych związków filozofii z naukami humanistycznymi, a formację tę nazwano szkołą lwowsko-warszawską. Oto kilka z tych zasad:

1. Nie można wykluczyć z badań naukowych żadnego z problemów jako niemożliwego do badania.
2. Warunkiem wstępnym jednak jest należyte sformułowanie problemu w języku jasnym i zrozumiałym.
3. Tylko jasno sformułowana teza (hipoteza) może być poddana weryfikacji, a to z kolei jest warunkiem jej uzasadnienia oraz rozpoczęcia procesu zmierzającego do jej przyjęcia lub odrzucenia.

Jestem przekonana, że podręcznik ten będzie dobrze służył budowaniu wspólnoty studiujących pedagogikę oraz poważnemu traktowaniu pedagogiki jako podstawy naukowej wielu wybranych specjalności zawodowych, których adeptów łączy wola podjęcia studiów pedagogicznych na II stopniu kształcenia. Z tego powodu przyswojenie tego zakresu wspólnej wiedzy i pewnej struktury myślenia wydaje się niezbędne, ponieważ żadna wspólnota nie przetrwa bez wiedzy o tym, co było. Do uznania tej racji przekonywał w V wieku przed naszą erą wielki filozof Herodot, zwany ojcem historii. **Spróbujmy zawierzyć Herodotowi.**

Na koniec warto jeszcze powiedzieć, że nie jest to podręcznik, którym można by zastąpić podręczniki wymienione na początku *Wstępu*. Nie zawiera on bowiem wiedzy wytworzonej przez podstawowe działy pedagogiki tradycyjnej ani wiedzy wytworzonej w ramach rozwijających się subdyscyplin pedagogicznych, ani systematycznej wiedzy wyznaczającej zakres i treść programu kształcenia w prawie 300 specjalnościach, których kreatorzy odwołują się do pedagogiki lub nauk o wychowaniu⁷ jako dyscyplin naukowych uzasadniających profil kształcenia akademickiego.

Brak standardów kształcenia na I stopniu studiów wyższych pedagogicznych (zastąpienie ich Krajowymi Ramami Kwalifikacji) oraz wielość specjalizacji i specjalności kształcenia zawodowego powodują, że kanon wiedzy pedagogicznej

⁷ Problem zastępowania pedagogiki nazwą *nauka o wychowaniu* pojawił się w obszarze niemieckojęzycznym w latach 60. i znajduje coraz więcej zwolenników w krajach współczesnej Europy. Znajdujemy ten problem w pracach: Ewy Marynowicz-Hetki, Mariana Nowaka, Dariusza Stępkowskiego, Sławomira Sztobryna, Mirosława S. Szymańskiego, Bogusława Śliwerskiego, Danuty Urbaniak-Zajac i innych.

przestaje istnieć i zdecydowanie zmienia się związek pomiędzy pedagogiką a praktyką edukacyjną, obejmującą nie tylko system oświatowy i szerzej pojmowany system edukacyjny, ale także kształcenie nauczycieli i pedagogów. Koncepcja i zakres treści podręcznika ma wspierać rozumienie i kształtowanie nowych relacji między teorią pedagogiczną a praktyką edukacyjną.